

РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

**ОНОВЛЕННЯ ЗМІСТУ, ФОРМ ТА
МЕТОДІВ НАВЧАННЯ І ВИХОВАННЯ
В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ**

Збірник наукових праць

Наукові записки
Рівненського державного гуманітарного університету

Випуск 37

Заснований в 1996 році

Рівне – 2007

ББК 74.20

О - 59

УДК: 159: 37: 371: 372: 373: 374: 376: 378: 379

Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти: Збірник наукових праць.

Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. Випуск 37. — Рівне: РДГУ, 2007. — 274 с.

Збірник наукових праць містить статті з актуальних проблем психосоціального розвитку особистості.

Опубліковані матеріали можуть бути корисними для науковців, учителів, вихователів, практичних працівників освіти, керівників дошкільних і загальноосвітніх навчальних закладів, викладачів та студентів вищих педагогічних навчальних закладів.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Головний редактор:

Пальчевський Степан Сергійович – доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет).

Заступник головного редактора:

Янцур Микола Сергійович – кандидат педагогічних наук, професор (відповідальний секретар) (Рівненський державний гуманітарний університет).

ЧЛЕНИ РЕДАКЦІЙНОЇ КОЛЕГІЇ:

Бех Іван Дмитрович – доктор психологічних наук, професор, член-кореспондент АПН України (Інститут проблем виховання АПН України);

Вербець Владислав Володимирович – доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Воробійов Анатолій Миколайович – кандидат педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Дем'янчук Анатолій Степанович – доктор педагогічних наук, професор, дійсний член АНВШ України (Міжнародний економіко-гуманітарний університет ім. академіка Степана Дем'янчука);

Карпенчук Світлана Григорівна – доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Коваль Ганна Петрівна – доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Литвиненко Світлана Анатоліївна – доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Лісова Світлана Валеріївна – доктор педагогічних наук, професор (Міжнародний економіко-гуманітарний університет ім. академіка Степана Дем'янчука);

Малафійк Іван Васильович – кандидат педагогічних наук, професор, член-кореспондент АПСН (Рівненський державний гуманітарний університет);

Мігюров Борис Никифорович – доктор педагогічних наук, професор, дійсний член АПСН (Рівненський державний гуманітарний університет);

Павелків Роман Володимирович – доктор психологічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Павлютенков Євген Михайлович – доктор педагогічних наук, професор (Запорізький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти);

Пасічник Ігор Демидович – доктор психологічних наук, професор (Національний університет “Острозька Академія”);

Поніманська Тамара Іллівна – кандидат педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Савчин Мирослав Васильович – доктор психологічних наук, професор (Дрогобицький державний педагогічний інститут ім. Івана Франка);

Терещук Григорій Васильович – доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент АПН України (Тернопільський національний педагогічний університет ім. Володимира Гнатюка);

Тищук Віталій Іванович – кандидат педагогічних наук, професор, член-кореспондент АПСН (Рівненський державний гуманітарний університет);

Ямницький Вадим Маркович – доктор психологічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет).

Затверджено Вченою Радою Рівненського державного гуманітарного університету (протокол № 9 від 29. 03. 2007 р.).

Збірник затверджений ВАК України як наукове фахове видання, в якому можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукового ступеня доктора і кандидата наук з педагогіки (постанова Президії ВАК України №1-05/7 від 9.06.1999 р. та додаток до постанови ВАК України від 11.10. 2000 р. № 1 – 03/8).

За достовірність фактів, дат, назв і т. п. відповідають автори статей. Думки авторів можуть не збігатися з позицією редколегії. Рукописи рецензуються і не повертаються.

Адреса редакції: 33028 м. Рівне, вул. Остафова, 31. Рівненський державний гуманітарний університет

ISBN 966 — 7281 — 08 — 7.

© Рівненський державний гуманітарний університет, 2007

З іншого боку, насиченість вчинками поточного дня, які репрезентують знайдений смисл, є незначною. Найбільш реалізованими постають вчинки присвячення та вдячності, що у своїй основі виходять з потреби у спілкуванні і не містять складних моральних дій, що потребують певних зусиль. А такий вчинок як милосердя, що потребує прояву загальнолюдської любові та емпатійних здібностей постав як найменш задіяний. Все це дає змогу ще раз підкреслити низьку активність молодих людей у буденній життєтворчості.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бех І.Д. Духовна енергія вчинку. Науково-методичний посібник. – Рівне.: РДГУ, 2004. – 84 с.
2. Василюк Ф.Е. Психологія переживання. - М.: Изд-во МГУ, 1984 г.
3. Зинченко В.П. Живые метафоры смысла // Вопросы психологи – 2006. - № 5.
4. Изучение основных характеристик жизненной стратегии человека. О.С. Васильева, Е.А. Демченко // Вопросы психологии 2001. - № 2.
5. Леонтьев Д.А. Жизнетворчество как практика расширения жизненного мира //1-я Всероссийская научно-практическая конференция по экзистенциальной психологии: материалы сообщений/ Под ред. Д.А.Леонтьева, Э.С. Мазур, А.И. Сосланда. – М.: Смысл, 2001.
6. Мистецтво життєтворчості особистості: Науково-методичний посібник: / Ред. рада: В.М.Доній, Г.М. Несен, Л.В. Сохань та ін. – К., 1997. – Ч 1: Теорія і технологія життєтворчості. – 392 с.
7. Роменець В.А. Психологія творчості: Навч. посібник. - 3-тє вид. – К.: Либідь, 2004. – 288 с.
8. Сухоруков А.С. Жизнетворчество личности в динамике ее смысловой системы. – Дисс... канд. психол. н. – М., 1997.
9. Степанов С.Ю. Рефлексивная практика творческого развития и организации. – М., 2000.- 155 с.
10. Титаренко Т.М. Життєвий світ особистості: у межах і за межами буденності. – К.: Либідь, 2003. – 376 с.
11. Франкл В. Сказать жизни «Да»: психолог в концлагере. - М.: Смысл, 2004.

Резюме. Стаття посвящена формуванню смислової сфери личности, характерным особенностям життєтворчєства в юношеском возрасте.

Summary. The article deals with the process of forming the individual's sense sphere as well as the peculiarities of life-creativity processes in youth age.

УДК: 059.922.8

М.М. КРАВЧУК

ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТІСНОГО ЦІЛЕПОКЛАДАННЯ, ЯК ЕЛЕМЕНТА ЖИТТЄВОЇ ПЕРСПЕКТИВИ ПІДЛІТКІВ З ДЕВІАНТНОЮ ПОВЕДІНКОЮ

Резюме. У статті викладені основні етапи формування особистісного цілепокладання підлітками з девіантною поведінкою, відтворення у свідомості цілісної картини свого життя в часовій та просторовій перспективі. Проаналізовані життєві цілі та плани, їх відповідність мріям, що дозволяє виявити особливості сприйняття проблеми проектування життєвої перспективи.

Ключові слова: підлітки, девіантна поведінка, особистісне ціле покладання.

Постановка проблеми. Зміна ціннісних орієнтирів та пошуку нового світорозуміння, спрямованого в майбутнє, стають все характернішими для трансформаційних процесів сучасного світу. Усвідомлення людини як найвищої цінності, відродження духовності, визнання пріоритетності освіти спонукають посилення уваги суспільства до розвитку особистості. Створення умов для розвитку особистості та творчої самореалізації кожного громадянина України, виховання покоління людей, здатних ефективно працювати і навчатися протягом життя, оберігати й примножувати цінності національної культури та громадського суспільства, розвивати і зміцнювати суверенну, незалежну, демократичну, соціальну та правову державу як невід'ємну складову європейської та світової спільноти є головною метою державної політики щодо розвитку освіти та особистості [2].

Становлення особистості - процес складний і суперечливий, в ньому відображаються як індивідуальні особливості людини так і вся система соціальних відносин. Одним із показників особистісної зрілості людини, її здатності до життєтворчості є сформованість життєвої перспективи.

Життєва перспектива – це потенційна можливість розвитку особистості, втілення її здатності програмувати власне життя. Усвідомлення особистістю своєї життєвої перспективи є передумовою розуміння сенсу життя, здатності адекватно виявляти потенційні можливості реалізувати життєві цілі.[3, с. 314]. Щоб керувати ходом свого життя і не збитися на хибний шлях, кожна людина має уявляти життєву перспективу, визначати пріоритетні завдання та способи їх вирішення, передбачати результати своєї діяльності. Та не завжди це вдається. На жаль, для багатьох людей визначення життєвої перспективи залишається нездійсненним і вони повсякденно змушені пристосовуватися до обставин, що складаються без їхньої участі і далеко не так, як їм того хотілося б.

Процес побудови особистістю своєї життєвої перспективи містить формування особистісного цілепокладання, відтворення у своїй свідомості цілісної картини свого життя, як індивідуальної історії в її часовій і просторовій перспективі. Цілепокладання особистості є основою в показнику особистої зрілості людини. Тому з'ясування особливостей цілепокладання суб'єкта здатного суспільним запитам творити програму власного життя, є однією із актуальних проблем сучасної психолого-педагогічної науки і практики.

У відомих дослідженнях проблема цілепокладання пов'язана з проектуванням життєвого шляху особистості Філософ Н.Н.Толстих перша розпочала вивчати механізми ціленаправленої діяльності в підлітковому віці. В своїх дослідженнях вона показала, що важливим моментом формування особистості є „розвиток специфічних людських здібностей до цілепокладання, вміння діяти у відповідності з свідомо поставленими цілями. В загальному розвиток цілепокладання можна описати, як процес переходу від досягнення дитиною цілей, які ставить перед ним ”інший” (дорослий), до постановки дитиною цілей перед самим собою” [3, 305].

Вперше людина вчиться оволодівати перспективами свого життя у підлітковому віці. Процес постановки життєвих цілей, вибір способу реалізації в даному віці має свою специфіку. Перш, ніж прийняти рішення стосовно певної мети, підліток повинен з'ясувати й оцінити власні можливості. Усвідомлення та переживання особистістю життєвого шляху починається коли відбувається пошук принципових основ несуперечливої поведінки, коли виробляється “філософія життя” як прагнення до досягнення абсолютних цінностей, не завжди суміжних з цінностями реального світу.

Слід зазначити, що сучасні вимоги життя вже не можуть задовільняти потреб підлітка тільки у навчанні, отриманні поданої інформації, орієнтуватися тільки на запам'ятовуванні матеріалу. На перший план виступає проблема формування у підлітків таких якостей, які дозволять самостійно досягати бажаних результатів, самореалізуватися як особистість, самоствердитись як повноправний член суспільства, досягати поставлених цілей. Розвиток мотивації учіння мають бути вершинні смислоціннісні орієнтири (кінцева життєва мета), а не лише пізнавальні інтереси, забезпечить позитивно сформувати свою життєву перспективу.[1,34]

Проблема знаходження суті життя, а також можливостей внутрішніх і зовнішніх ресурсів для досягнення поставлених цілей особливо актуальна для підлітків, які стоять на порозі дорослого життя. Відповідно потрібно сформувати у них рівень особистісної зрілості передбачення та планування життєвої перспективи. Особливо важливим є формування особистісного цілепокладання, як основи життєвої перспективи.

Зважаючи на функціональну значущість життєвої перспективи у самопрограмуванні та конструюванні суб'єктивної моделі цілепокладання, актуальним є вивчення її формування у підлітків з девіантною поведінкою, оскільки вказані аспекти не знайшли належного відображення у психолого-педагогічних дослідженнях.

У всіх суспільствах поведінка деяких людей виходить за межі загальноприйнятих норм. Норми лише вказують, що людина повинна робити, а чого не повинна, але вони не є відбиттям фактичної поведінки. Реальні вчинки деяких людей виходять за межі того, що інші люди розглядають, як допустиму поведінку. Для соціального життя характерним явищем є не тільки конформізм, але і відхилення.

Поведінка розглядається як девіантна, в залежності від того, яку вона отримує від'ємну оцінку і викликає ворожу реакцію. Науковці розглядали різні аспекти девіантної поведінки особистості, зокрема в підлітковому віці. Визначенню суті понять норми девіантної поведінки, специфіки видів та детермінант поведінкових відхилень присвячені роботи М. Алемаскіна, Б. Братуся, Г. Бреслова, Я. Гілінського, В. Гульдана, А. Долгової, В. Знакова, І.Кона, Н. Максимової, І. Павлова, А. Реана, С. Розума, А. Селецького, С. Тарарухіна та ін. Особливого значення в наукових дослідженнях набувають проблеми попередження та корекції відхилень у поведінці (Б. Алмазов, Л. Грищенко, В.Оржеховська В. Ілійчук, Д. Колесов, Л. Орбан-Лембрик, Г. Пономаренко, М. Садовський, П. Сидоров, В. Хомік та ін.).

Про девіантність не можна сказати, що вона властива певним формам поведінки; це оціночне визначення, яке накладається на конкретні моделі поведінки різними соціальними групами. Відомо, що до основних форм девіантної поведінки в сучасному суспільстві можна віднести злочинність, наркоманію, алкоголізм, проституцію, суїцид. Кожна форма девіації має свою специфіку. Основні поняття девіантна або відхиляюча (від лат. *deviata*-відхилення), поведінка завжди пов'язана з невідповідністю людських вчинків, видів діяльності правилом поведінки стереотипом, очікуванням відповідної поведінки, а інші - еталони, зразкову поведінку. У повсякденному житті людина складає судження про бажаність чи не бажаність того чи іншого стилю поведінки; суспільство перетворює такі судження в позитивні (або негативні) наслідки для тих, хто наслідуює (або ненаслідуює) подібним моделям поведінки. У цьому девіантним є розуміння того, що суспільство вважає відхиленням.[4]

Багатоаспектність проблематики стала причиною різноманітності наукових досліджень. По-перше, це теоретико-методологічний напрямок, де основна увага акцентується на розробці понять, категорій, концепцій життєвої перспективи, вивчення змісту і просторо-часових характеристик уявлень про майбутнє. По-друге, значне коло проблем вивчається в рамках експериментально-практичного напряму. Практичні дослідження присвячені вивченню та плануванню життєвої перспективи особистості, сприйняття свого майбутнього. По-третє, активно розвивається напрямок пов'язаний із застосуванням досвіду науково-теоретичного дослідження майбутнього. Модель майбутнього існує у свідомості у вигляді певних об'єктів, досягнення яких для суб'єкта бажане, але віддалене у часі. Спрямованість особистості на такі об'єкти – цілі стимулює відповідні їй форми “Я” – активності, позначається на глибині та багатомірності самореалізації. З одного боку, перспективне

моделювання власного “Я”, життєдіяльності є узагальненим втіленням уявлень підлітків про свою сутність, своїх можливостей: тих ціннісних орієнтацій, які є домінуючими в цей період, домагань, інтересів, ідеалів, потреб, життєвих запитів. З іншого – проект життєдіяльності у підлітковому віці є одним із провідних чинників формування особистості, оскільки в ньому знаходять відображення орієнтири саморозвитку, а також ієрархія значущих життєвих цілей та засобів їх досягнення. Загалом, перспективне моделювання життєдіяльності вказує на здатність особистості до самооформлення, програмування соціально-адаптованого чи дезадаптованого самоствердження.

Прагнення з’ясувати особливості формування особистісного цілепокладання, як елемента життєвої перспективи підлітків з девіантною поведінкою і зумовило нас серйозно зайнятися проблемою діагностики та в подальшому корекції розвитку особистісного цілепокладання підлітків.

Об’єктом дослідження було обрано учнів 7-х – 9-х класів віком від 12-15 років ЗОШ № 26, № 27 м.Рівня. З метою одержання діагностичної інформації було обстежено відвідувачів соціально-психологічного центру адаптації дітей і підлітків м.Корець. Для збору даних використана методика „Життєві цілі”. Дана методика розроблена для оцінки життєвих цілей і планів, їх відповідність мріям, дозволяє виявити особливості сприйняття проблеми проектування життєвої перспективи.

АНКЕТА

1. Мої життєві цілі (писати все що спадає на думку: особистісні, сімейні, професійні, соціальні, громадські, духовні і т.д.).

2. Чого найбільше Ви хотіли досягнути найближчим часом?

3. Якби Ви знали, що жити залишилося недовго, наприклад, пів року, які цілі ви поставили? Подумайте, чи є щось важливіше, чого Ви не робите і про що будете жаліти?

4. Випишіть із раніше вказаних важливих для Вас цілей (не більше трьох). Виділіть одну – найважливішу.

5. Якими способами, будете досягати наміченої цілі?

6. Чи потрібна для Вас мрія? Яке Ваше відношення до мрії? Чи є у Вас мрія і яка?.

7. Що таке ідеал? Чи потрібен він Вам?.

При обробці отриманих даних ми користувалися такими критеріями класифікації:

- виокремити зміст отриманих цілей;
- визначити зв’язок із майбутнім;
- виявити ієрархії і співвідпорядкованості ближніх цілей;
- ступінь активності респондента;
- оцінку способів досягнення цілей (орієнтація на себе чи на допомогу зі сторони);
- зміст перспективних цілей особистості, виявити основну життєву ціль, оцінити відношення до мрій.

Виявивши найважливішу ціль у підлітків з девіантною поведінкою можна з більшою вірогідністю прогнозувати можливість розвивати здатність бачити життєву перспективу, визначати цілі свого життя, практичні навички планування, тим самим здійснювати корекцію девіантної поведінки підлітків.

Згідно дослідження найбільш важливими очікуваними цілями підлітків є: поїдки відпочивати (45%), задоволення матеріальних потреб (машина, будинок, приватне підприємство) - (56%), вдале одруження (61%), хороша робота (28%), закінчення школи (78%), стати багатим (41%), поступити до вузу (12%). Степінь продуктивності у досліджуваних низька. Сконцентрованість на важливих подіях перешкоджає актуалізації досягнення поставлених цілей. З’ясовано, що значимість життєвих цілей різняться за рахунок подій, які мають значний вплив на їх життя. Зумовлено зменшенням часового параметру досягнення цілей, зниження обсягу переживань, значимості цілей майбутнього. Таким чином, прослідковується зниження інтересу до перспектив майбутнього та досягнення життєвих цілей.

Слід зауважити, що вагомою особливістю є активізація діяльності підлітків у тренінгових групах. Попередньо домовляючись про час і зручне для них місце зустрічі та проведення занять. Тим самим максимально виявимо особливості цілепокладання підлітків, що має значний вплив на формування життєвої перспективи, а також можливість програмувати бажані події майбутнього.

Тренінг „Життєві цілі і перспектива”

Мета: розвивати у підлітків бачення життєвої перспективи, визначати цілі свого життя, засвоїти практичні навички планування, навчитися співвідносити близькі і далекі життєві перспективи.

Завдання: допомогти підліткам усвідомити те, чого вони прагнуть. Надати їхнім цілям реальну спонукальну силу.

Використовуються: елементи психотехнік особистісного зростання, щоденники розвитку, малюнки.

I. Вступне слово.

1. Порівняння потреби формування життєвих цілей у батьків і себе.

2. Усвідомлення життєвих цілей – умова збереження психічного та психофізіологічного стану людини.

3. „Я можу!” – досягнення успіху, відчуття особистісної влади над життям, над своєю долею.

II. Завдання та психотехніки на допомогу підліткам.

1. *Психотехніка.* Попросимо учасників заняття підвестися, поставити ноги на ширину плечей. Руки витягнути паралельно до підлоги. Повернутися всім корпусом і зафіксувати поглядом на стіні те місце до якого вдалося повернутися. Заплющити очі і повернутися у початкове положення. Уявіть собі, що наступного разу Ви

зможете повернути свій корпус значно далі. А потім, відкривши очі, спробувати ще раз повернутися. Порівнюючі те місце в просторі, у якому Ви зараз опинилися, з уявним знаком на стіні та зафіксувавши на ній Ваш попередній поворот. Можна наочно переконалися у реальній силі впливу поставленої перед собою мети.

2. *Позитивне самопрограмування.* Учасникам пропонується записати все, про що вони мріють, чого прагнуть, яким бачать себе у майбутньому. При цьому бажано враховувати *правила позитивного мислення*:

- сформулюйте свої мрії в позитивному ракурсі, не пишть того, чого Ви не хотіли, а лише те, чого Ви прагнете;

- будьте конкретними: намагайтеся чітко уявити собі, який це має вигляд, запах, яке воно на дотик, як звучить. Чим сенсорно багатший опис, тим краще спрацює мозок для досягнення мети;

- складіть чітке уявлення про результат: що буде, коли Ви досягнете, що і хто Вас оточуватиме, як виглядатиме;

- важливо формувати такі цілі, досягнення яких залежить тільки від Вас. Не потрібно розраховувати на когось іншого. До чого Ви прагнете, має належати Вам, іти саме від Вас і бути Вашим;

- спроектувавши наслідки Ваших сьогоднішніх цілей, подумайте, чи не будуть вони збитковими для інших людей, результати повинні приносити користь Вам і іншим.

3. *Завдання.* Пропонується занотовувати свої твердження у категоріях календарного часу:

а) важливі цілі для мене тут і зараз;

б) коли вони будуть досягнені (упродовж цього дня, тижня, місяця, кількох місяців, року, кількох років).

Із занотованих тверджень учасники обирають чотири найважливіші цілі у цьому році. Пропонується ще раз розглянути кожну мету крізь призму п'яти правил позитивного мислення і відповісти на такі запитання:

1. Що вже досягнуто?

2. Що заважає досягнення мети?

3. Який етап можливо виконати?

4. Із чого я можу почати вже сьогодні?

Таким чином, учні самостійно навчаються планувати майбутнє життя, бачити близькі та далекі перспективи.

III. Колективне виконання творчої роботи "Наші кроки у наступні десятиліття".

Учасники почергово на великому ватмані виконують графічне зображення своєї життєвої перспективи, свого майбутнього.

IV. Висновок. Звичайно, легше просто жити, ніж прогнозувати, свідомо конструювати своє життя, але слід розуміти, що в житті будь-який успіх – результат важкої праці. Слід запам'ятати, що коли Ви не маєте власної програми досягнення результатів, то хтось інший зробить це за Вас, включить Вас у свій план. Кожній людині корисно час від часу переглядати свої життєві цілі, вносити корективи відповідно до змін у житті суспільства. Іноді слід зупинитися й подумати: а чого я насправді прагну?. Добре було б завести спеціальний зошит і заглядати туди хоча б раз на півроку. Кажуть, що японці, які вміють добиватися свого, 95% часу витрачають на планування і всього 5% - на реалізацію цих планів. Варто в них повчитися.[5]

Висновки. Отже, після проведення заняття ми переконалися, що саме робота тренінгових груп посідає провідне місце для формування особистісного цілепокладання у підлітків та надає можливості чітко планувати свою життєву перспективу. В результаті здійсненого дослідження та корекційних занять, отримано пілотажні дані, що дозволяють трактувати визначення життєвих цілей як одних з основних факторів життєвої перспективи підлітків з девіантною поведінкою. Апробувавши розроблену методику в ЗОШ № 26, 27, та провели її адаптацію в центрі соціально-психологічної адаптації дітей і підлітків м.Корець.

Перспективу подальших досліджень ми вбачаємо у більш глибокому вивченні механізмів цілепокладання підлітків, розробці змісту та процедури програми активізації їх життєвої перспективи та особистісно-розвивальних потенціалів самоствердження та самореалізації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бех І.Д. Законопростір скчасного виховного процесу // Педагогіка і психологія. – 2004. - №1. – с. 33-41.
2. Конституція України – Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року. К.: Преса України, 1997. – 80 с.
3. Мистецтво життєтворчості особистості: Наук.-метод. посібник:У 2 ч. / За ред. В.М. Даній. – К.: 1997.- Ч.1: Теорія і технологія життєтворчості.- 392 с.
4. Оржеховська В.М. Профілактика провпорушень серед неповнолітніх. Навч.-метод. посібник. – К.: ВіАн, - 1996. – 360 с.
5. Овчарова Р.В.Технологии практического психолога образования. – М.: ТЦ «Сфера», 2000. – 448 с.

Резюме. В статье проанализированы жизненные цели и планы девиантных подростков, их соответствие мечтам, что позволяет определить особенности восприятия проблемы проектирования жизненной перспективы.

Summary. The article represents the main stades of forming the individuals' aim-prioritizing processes by teenagers with deviant behavior it deals with the refraction in people's consciousness of the whole picture of their lives

in time and space perspective. Life goals and plans as well as their relevancy to dreams have some peculiarities of realizing the problem of projection life perspective.

УДК: 159.955.-057.874:82

В.М. МАЗЯР

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ МИСЛЕННЯ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ СВІТОВОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Резюме. В даній статті проаналізовано психологічну сутність поняття “розумовий розвиток особистості”; розкрито філософське та психологічне тлумачення творчості; окреслено шляхи розвитку мислення школярів на уроках світової літератури в процесі їх участі в творчій діяльності.

Ключові слова: розумовий розвиток особистості, творча діяльність, розвиток мислення особистості.

Постановка проблеми. У психолого-педагогічній літературі існує багато досліджень з питань розвитку мислення в процесі навчання, в яких вивчаються засоби цілеспрямованого впливу на мислення школярів, що, звичайно, сприяють його розвитку (Н.П.Абакелія, А.Л.Гарш, В.В.Маткін, Б.Д.Пайсон, Г.І.Сорокіна, Є.С.Шилова та ін.). Засобом цілеспрямованого впливу на мисленнєві здібності школярів дослідники Г.О.Балл, І.К.Журавльов, І.Я.Лернер, В.А.Моляко, А.Я.Савченко та ін. вважають розв’язання школярами пізнавальних задач, зібраних в спеціальну систему.

Але, на жаль, деякі питання залишаються недостатньо висвітленими в психолого-педагогічній літературі. Зокрема, проблеми розвитку мислення школярів в творчій діяльності потребують додаткового аналізу та обґрунтування. Тому завданнями нашої статті стали:

1. Проаналізувати психологічну сутність поняття “розумовий розвиток особистості”.
2. Розкрити філософське та психологічне тлумачення творчості.
3. Окреслити шляхи розвитку мислення школярів на уроках світової літератури в процесі їх участі в творчій діяльності.

О.М.Леонтьєв визначає мислення як вищу ступінь пізнання. Він вважає, що розумовий розвиток дитини неможливо аналізувати окремо від психічного розвитку в цілому, від інтересів дитини, її відчуттів, тобто від особистісних рис та якостей [5]. Розумовий розвиток – це складне явище, яке характеризується сукупністю рис та обумовлене рядом причин: змістом знань, які отримує дитина, методами впливу на особистість (Н.О.Менчинська, 1968). До сих пір в психологічній літературі не існує однозначного визначення поняття “розумовий розвиток”.

І.М.Сеченов вважає, що практичні дії включаються в чуттєве пізнання і стають не тільки засобом розв’язання конкретної задачі, але й засобом засвоєння самої пізнавальної діяльності. Дана концепція була покладена в основу розуміння процесу розвитку мислення у дітей: онтогенез мислення дитини здійснюється в процесі його предметної діяльності, спілкування, присвоєння суспільного досвіду. Так, джерелом психічного розвитку є оточуючий світ та досвід людства, а відбувається цей розвиток в результаті цілеспрямованого впливу дорослого в формі навчання та виховання.

Л.С.Виготський розглядає мислення як становлення та розвиток системи інтеріоризованих операцій [3]. С.Л.Рубінштейн теоретично обґрунтував операційну сторону мислительного процесу, показав його основний механізм, тобто “засіб аналізу через синтез”, а різноманітність мисленнєвих операцій вважав специфічними формами аналізу і синтезу. На його думку, початок мислення – в проблемній ситуації. Цією проблемною ситуацією визначається залучення особистості в мислительний процес [9]. Г.О.Люблінська також вважає, що “мислення є розв’язанням певної задачі, яка формулюється в питанні” [цит. за 2].

Л.Б.Ітельсон розуміє мислення як узагальнене та опосередковане відображення дійсності саме тому, що воно “замінює практичні дії над речами ідеальними діями над їх образами і поняттями” [цит. за 2]. І.Я.Лернер розглядає мислення як процес встановлення зв’язків між знаннями про дії та побудовою нових знань [6].

На думку М.М.Поддякова, процес мислення найчастіше аналізується як рух від невідомого до відомого, незрозумілого до зрозумілого, неконкретного до конкретного. Але це є лише однією стороною процесу мислення. Інша його сторона складається з протилежних рухів – від відомих, зрозумілих, конкретних – до невідомих, незрозумілих, неконкретних [цит. за 2].

Розвиток мислення в процесі шкільного навчання відбувається під час участі дитини у творчій діяльності. Структуру творчого процесу вперше описав Пуанкаре. У ньому він виділив кілька періодів:

- перший період (підготовчий): усвідомлення проблеми, процес пошуку шляхів її розв’язання;
- другий період – припинення свідомої роботи над проблемою, період роботи підсвідомих психічних сил, інтуїції;
- третій період – упорядкування інтуїтивно отриманих результатів, свідоме надання їм логіко-структурної форми [10, с.281].

Філософське тлумачення творчості можна інтерпретувати як “створення нових матеріальних або духовних цінностей, що мають соціальне значення” [10, с.281]. Дане визначення уточнюється Л.С.Виготським, Я.О.Пономарьовим та іншими психологами в тому плані, що творчість – це завжди створення нового внаслідок певних розумових або чуттєвих структур, наявних в самій людині. Надзвичайно важливим для нашого

З М І С Т

<i>Від редакції</i>	3
Ямницький В.М., Литвиненко С.А. Життєві перспективи особистості в контексті психології життєтворчості.....	4
Петренко О.Б. Гендерні відмінності формування життєвих перспектив у старшокласників.....	6
Корнієнко О.В. Індивідуально-психологічні особливості психосоматичного здоров'я студентів-юнаків.....	10
Безкоровайна О.В. Особистісне самоствердження у контексті професійного вдосконалення і життєвих перспектив у ранньому юнацькому віці.....	15
Артемова О.І. Професійне становлення і розвиток креативної особистості майбутнього педагога.....	19
Безлюдна В.І., Осмак Л.П. Динамічні аспекти життєвої перспективи особистості у період переходу від підліткового до раннього юнацького віку.....	22
Блинова О.Є. Гендерні аспекти психологічного здоров'я.....	25
Бордюк В.М., Бабак К. Ціннісно-сміслова природа самовизначення старшокласника.....	28
Вакарєв Є.С. Психологические особенности гендерной интерпретации парфюмерных запахов.....	31
Воробйов А.М. Концептуальні основи формування соціально активної особистості майбутніх вчителів у розвиваючому виховному просторі педагогічного університету.....	36
Галецька І.І., Пендюр А.В. Психологічні чинники професійної ідентифікації студентської молоді.....	39
Главінська О.Д. Життєві цінності особистості.....	43
Демчук О.О. Соціально-психологічна компетентність особистості та її психологічні прояви.....	46
Дружиніна І.А. Феномен ідентичності та ідентифікації в руслі сучасних психологічних досліджень.....	48
Димченко Н.С. Розвиток особистості менеджера як психологічна проблема.....	52
Долгих А.А. Неусвідомлена релігійність особистості як психологічний феномен.....	55
Завгородня О.В. Питання ціннісного становлення художньо обдарованої особистості.....	58
Завгородня О.В., Курганська Л.О. До проблеми збереження психологічного здоров'я дитини.....	64
Ісасва Є.С. Вплив хвороби на становлення життєвих перспектив особистості.....	70
Івашкевич Е.З. Методологічні засади підготовки практичних психологів у вищих навчальних закладах різних рівнів акредитації.....	73
Камінська О.В. Психологічний аналіз феномену самоставлення в юнацькому середовищі.....	78
Кардаш Г.М. Моральне вдосконалення студентської молоді у контексті життєвих перспектив.....	83
Кашпур Ю.М. Наукова інтерпретація узагальнених гендерних та сексуальних стереотипів: їх вплив на розвиток фізичного образу „Я” підлітка.....	86
Кобильнік Л.М. Динаміка особливостей самоактуалізації особистості майбутніх психологів і педагогів.....	89
Ковалевич В.В. Психосоціальний розвиток особистості: формування життєвих перспектив у контексті естетичних цінностей.....	94
Корчакова Н.В. Самопрезентаційна складова монологічного виступу.....	97
Косарєва О.І. Вплив подружніх стосунків на особистісний розвиток дитини.....	100
Кириченко Н.А. Переживання буденності як елементарна форма життєтворчості особистості в юнацькому віці.....	103
Кравчук М.М. Формування особистісного цілепокладання, як елемента життєвої перспективи підлітків з девіантною поведінкою.....	109
Мазяр В.М. Особливості розвитку мислення школярів на уроках світової літератури.....	113
Марковець Г.В. Критерії транспективної діагностики особистісного зростання і соціальної спроможності сучасної людини у розумінні практичних психологів.....	116
Марковець Л.М. Динаміка моральних цінностей майбутніх психологів як показник їх особистісного зростання у процесі професійного становлення.....	120
Матейко-Калиний Н.М. Особливості емоційного реагування на життєві ситуації у дітей, які мешкають в зоні посиленого радіоекологічного контролю.....	127
Мешко Г.М., Мешко О.І. Формування компетентності здоров'я збереження майбутніх учителів у процесі вивчення психолого-педагогічних дисциплін.....	130
Михальчук Н.О. Культурологічно орієнтоване навчання студентів іноземної мови.....	133
Назарець Л.М. Пізнавальний інтерес як складова самосвідомості підлітків.....	138
Ніколайчук Г.І. Загальні моделі породження вислову у структурі мовленнєвої діяльності.....	141
Ніколайчук І.О. Проблема авторських новотворів у парадигмі породження та сприймання вислову.....	146
Оселедько О.О. Цілепокладання як чинник професійно-особистісного зростання майбутніх практичних психологів на етапі вузівської підготовки.....	151
Островська О.І. Професійний діагноз як складова багатоосового психологічного діагнозу при параноїдній шизофренії.....	154
Осмак Л.П. Психологічні особливості життєвої перспективи вагітних жінок.....	157
Павелків В.Р. Теоретичний аналіз головних підходів до дослідження агресії та агресивної поведінки.....	161
Панасюк М.М. Шляхи пониження рівня навчального стресу в студентів.....	166
Пісоцький О.П. Тренінг базових когнітивних стилів майбутніх психологів як чинник їх професійного	

самовдосконалення.....	169
Поліщук Н.В., Панченко М.С., Панченко І.М., Мосісвич О.С. Загроза духовного зубожіння молоді.....	173
Попчук О.В. Професійна культура менеджера: проблеми та перспективи формування.....	176
Потапчук Т.В. Підготовка студентів до роботи з хоромим колективом.....	179
Прокоф'єва О.О. Вплив неконструктивних настанов на готовність до особистісного зростання майбутніх педагогів.....	182
Розова Т.М. Професійна спрямованість як умова розвитку комунікативних здібностей у майбутніх психологів.....	188
Романюк В.Л. Біоетичні аспекти онтогенезу особистості.....	193
Рудюк О.В. „Реконструкція” суб'єктивного психологічного простору безробітних методом багатомірного шкалювання.....	196
Рудь Г.В. Особливості емоційного забарвлення ментальних карт життя старшокласників та студентів.....	199
Савуляк В.О. Формування образу майбутньої професійної діяльності як детермінанта особистісного розвитку.....	206
Сеньовська Н.Л. Саморегуляція як засіб професійного всамодосконалення вчителя.....	209
Сеньчук О.В. Прояви психологічних труднощів студентів у процесі вивчення іноземної мови та шляхи їх подолання.....	212
Скляр П.П. Формування управлінської культури інженера як ймовірна складова трансформації його професійної підготовки.....	215
Смалько М.Ф. Поняття „норма” у розумінні музичної обдарованості.....	219
Співак В.І., Гаврилов О.В. Особливості консультування старших школярів з питань самовизначення, вибору професії та життєвих планів.....	222
Сторож О.В. Теоретичний аналіз життєвого шляху особистості за регулятивно-детерміністською концепцією.....	225
Сулжук А.Ф. Професійний особистісно-орієнтований підхід у підготовці конкурентоспроможного фахівця.....	229
Турецька Х.І. Аналіз підходів до розуміння ідентичності у психологічній науці.....	232
Уличний І.Л. Особливості реалізації профорієнтаційного проекту у навчально-виховному процесі школи.....	236
Ульяновська Л.П. Використання активних методів навчання у підготовці майбутніх хормейстерів.....	241
Фалько Н.М., Вовчак Н.А. Використання соціально-психологічного тренінгу у роботі практичного психолога з акцентуйованими підлітками.....	244
Хупавцева Н.О. Формування комунікативних умінь педагога.....	247
Чорнописка О.П. Динаміка ставлення чоловіків та жінок до дошлюбних та позашлюбних сексуальних стосунків у США, СРСР, Росії, Україні, Німеччині у другій половині 20 ст.....	251
Юрченко В.М., Волощук О.О. Професійний стрес як негативний фактор вдосконалення педагогічної діяльності.....	254
Юрченко В.М., Грищук М.М. Вікові кризи у дітей та підлітків у контексті формування їх до невротичних станів та життєвих перспектив.....	257
Ягьяєва С.В. Професійна само ідентифікація майбутніх психологів як форма вияву особистісного зростання.....	261
Яцюрик А.О. Розвиток суб'єктності особистості в процесі читання художньої літератури.....	264
Відомості про авторів.....	270

Наукове видання

ОБНОВЛЕННЯ ЗМІСТУ, ФОРМ ТА МЕТОДІВ НАВЧАННЯ І ВИХОВАННЯ В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ

Збірник наукових праць

Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету

Випуск 37

Заснований у 1996 р.

Редактор збірника Воробйов А.М.

Відповідальний за підготовку збірника до видання Янцур М.С.

Технічний редактор Кравчук В.Ю.

Комп'ютерна верстка Хильчук Т.К.

Здано до набору 02.04.2007 р. Підписано до друку 9.04.2007 р.
Формат 60x84 1/8. Папір офсетний № 1. Гарнітура Times New Roman. Друк різнографічний.
Ум. друк. арк. 29,14. Обл. вид. арк. 29,57. Замовлення № 25/1 Наклад 120.

Адреса редакції: 33028 м. Рівне, вул. Остафова, 31
Рівненський державний гуманітарний університет, кафедра професійної педагогіки і
трудової підготовки (к. 98, тел. 22-11-18)

Віддруковано в редакційно-видавничому відділі
Рівненського державного гуманітарного університету
33028 м. Рівне, вул. С.Бандери, 12, тел. 26-48-83

О – 59 **Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти: Збірник наукових праць. Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. Випуск 37. — Рівне: РДГУ, 2007. — 274 с.**

ISBN 966 — 7281 — 08 — 7.

Збірник наукових праць містить статті з актуальних проблем психосоціального розвитку особистості.

Опубліковані матеріали можуть бути корисними для науковців, учителів, вихователів, практичних працівників освіти, керівників дошкільних і загальноосвітніх навчальних закладів, викладачів та студентів вищих педагогічних навчальних закладів.

УДК: 159: 37: 371: 372: 373: 374: 376: 378: 379

ББК 74.20